

ALTERNATIIVSEID ETÜMOLOOGIAID IX *LETS, MARG, NABER, MÜLT, NURMIK JA PUGAL*

LEMBIT VABA

Annotsioon. Artiklis esitatakse uus või täpsustatud etümoloogiline tõlgendus sõnadele *lets* 'kiin (raiumisnuga, terariist peergude kiskumiseks, hagude tükeldamiseks ning võsa ja okste lõikamiseks)', *marg* 'täiskuu', *naber* 'viljakuhilas, (suur) viljahakk', *mült* '(jahu)tolm, pihu, puru', *nurmik* ~ *nurik* ~ *nuru(kene)* 'lännik, piimapütt vm puuanum' ja *pugal* '(lapiliselt, vöödiliselt) kirju (loom, lind, taevas)'.

Võtmesõnad: etümoloogia, sõnalaenud, eesti keel, läänemeresoome keeled, balti keeled, slaavi keeled

lets* : *lets 'kiin (raiumisnuga, terariist peergude kiskumiseks, hagude tükeldamiseks ning võsa ja okste lõikamiseks)'

See häälikuliselt suuresti varieeruv raiumisnoa nimetus on tuntud Lääne-Eesti saartel ja läänemurdes, kuid teateid on ka Kadrinast ja Tormast – Sa Muh Hi L (Kse Han Var Tõs Khn) Kad Trm *lets* : *lets*, *leís* : *leís*, Lih Var *lits* : *litsu*, SaLä *läts* : *läts*, Mih *lätse* : *lätse*, Rei Phl *pläts* : *pläts*: *muiste oli leís*, *missegä* 'leiba ähk liha ja sõdist sööma' raami *leigeti* (Mus), *letsiga raiuti agu*, 'tehti lehti (Ktrj), *lets oo õhem läbi* 'köima kui kirves (Kse), *peeru letsiga kistase* 'peergu, 'sohke suur nuga (Tõs), *löö nee oksad lätsiga ära* (Jäm), *peerude tegemises oli peerunuga lätse* (Mih), *plätsiga* 'kista 'piirgu (Rei) (EMS). Wiedemann esitab sõna kohta sellised teated: *leéis* : *leétsi* (SW), *leís* : *leétsi*, *leíts* : *leítsi* (O), *lits* : *lítsi*, *plets* : *pletsi* (D) 'võsanuga, -kirves (võsa raiumiseks) / Strauchmesser, Strauchbeil (zum Abhauen von Gesträuch)', *peeru-leéis* 'lai nuga puude lõhkumiseks / breites Messer zum Holzspalten' (Wiedemann 1973 [1893]). Veel varasemates leksikograafilistes allikates sõna kohta teated puuduvad.

Andrus Saareste (1924: 212) on avaldanud arvamust, et sõnadel *lets* jt on „kuidagi tegemist“ selliste germaani keelte sõnadega nagu sks *spleissen*, küsks *splizen*, holl *splijten* 'lõhkuma, lõhki ajama, lõhestama', germ *splittisōn, asks *splitsen*, *splissen* (> rts *splitsa*), holl *splitsen* 'lõhki ajama, lõhki lõikama'. Sellele arvamusele on oponeerinud Wilhelm Wiget (1928: 272), leides põhjendatult, et nimisõna *lets* jt ei ole otseteed võimalik tuletada saksa verbist. Julius Mägiste ei ole sõna etümoloogiliselt käsitlenud (vt EEW 4: 1266). *lets*i päritolu küsimus on üha lahendamata.

Arvan, et Saareste on olnud õigel teel, pidades *lets*i laenuks ja otsides laenuandjat germaani keeleruumist. Oletan, et eesti *lets*i võimalik laenualus on sks *Schlitz* m 'lõhe, lõhik; pilu, pragu, auk', deverbaal tegusõnast *schlitzten* 'lõhki ajama, lõhki lõikama, lõhki rebima' (DWB; vt ka Kluge 1989: 640), abstraheritud mõnest teraga varustatud tööriista nimetusest, nagu nt *Schlitzaxt* f 'kahepoolse teraga kirves lõhede vms sisseraiumiseks', *Schlitzhäuer* m 'lahtimurdja (tööriist mäenduses)', *Schlitzmesser* n 'kahepoolse teraga nuga (kirurgias)' (DWB)¹. Laensõna ootuspärane häälikukuju eesti keeles on *lits*, mida on mõnevõrra ka registreeritud (Lih Var), kuid häiriva homonüümia tõrjumiseks on domineerima hakanud häälikukuju *lets* ~ *leits*². Variantide *läts*, *lätse*, *pläts* ja *plets* häälikukoostist on ilmselt mõjutanud deskriptiivsõnad (*p*)*läts* (löömisheli kirjeldaja), (*p*)*lätsama* '(p)lätsti lööma'. Üksnes Wiedemanni sõnaraamatus esinev Saaremaa *leits* ja Põhja-Eesti edelaosast kirja pandud (Wiedemannil SW) *leeits* annavad oletatavasti edasi epenteetilist palatalisatsiooni, kuid eriti *leeits*-variandi puhul ei saa võib-olla välistada selliste sõnade nagu sks *Schleiß* m 'lõhe, pragu', *Schleiße* f 'laast, peerg, laast', *Schleißeisen* n 'rauast riist lõhestamiseks (kiil, talb)', *schleißten* 'peerge kiskuma jt' häälikulist mõju (DWB).

Analoogiline etümoloogiline taust on letsiga samal otstarbel kasutatud terariista nimetusel *kiin* : *kiini*, mis on laen sama tähendusega läti sõnast *šķīnis* ← *šķīt* (*šķin* ~ *šķīn*, *šķina* ~ *šķīna*) 'kiskudes, rebides, murdes osadeks

¹ Retsensent kehtab ülemsaksa laenuallika kõrval kaaluma alternatiivset alamsaksa päritolu, mida olengi teinud, kuid pole õnnestunud leida terariistanimetusi, milles esineks asks *slitz* 'lõhe jt'.

² Retsensent juhib tähelepanu läänemurdele omasele 1. silbi *i* madaldumisele (*i* > *e*). Märkus on asjakohane, kuigi läänemurde vokalismikäsitluses ei peeta seda arengut läbivaks: 1. silbi „-i-1 on paljudel juhtudel kalduvus madalduda“ (EM VIII: 14). Nt mu Karuse murrakut kõnelnud vanavanemate (s 1895) keeleuusususes polnud *i* > *e* läbiv hääldusjoon. Kui siiski oletada, et *lets* peegeldab läänemurde hääldusuuusust, tuleb mujalt registreeritud teateid (Kad, Trm) pidada laenuks läänemurdest.

jagama' (Vaba 1997: 85–86). Ants Viires (1960: 47–48) on juhtinud tähelepanu sellele, et Eesti rauaaegses leiumaterralis puuduvad kirve ja noa vahevormid, s.o raienoad, ja nende nimetused on eesti keeles samuti suhteliselt hilised.

letsiga samatüveline, kuid eri teitsi saadud saksa laen on Wiedemanni sõnaraamatus noteeritud *sliits* : *sliitsi* 'lõhik (rõivastel) / Schlitz' (EEW 9: 2833; samataolise sisuplaaniga tuletis on ee *raius* 'lõhik' ← *raiuma*), mida esitletakse kui kirjakeele neologismi.

***marg* : *mara* 'täiskuu'**

See rahvalaulukeelest pärinev sõna esineb Wiedemanni sõnaraamatus (1973 [1893]): *marg* : *mara* (pt) 'täiskuu / Vollmond'. Mägiste on oletanud, et *marg* on vahest analoogiavorm (< *mard* (< *marta) : *mara* (< *marra*)) ja sel juhul tuleks kõne alla etümoloogiline seos sõnaga *marras* : *marda* 'rabe, pude, pehkinud, pehme, hädaohtlik; veider' (EEW 5: 1503). Oletus on äärmiselt ebaseenev. Olen kaalunud häälikuliselt ja semantiliselt probleemitat balti etümoloogiat, millele olen provisoorselt tähelepanu pööranud juba varem (Vaba 2011: 757): blt **marga-*, vrd ld *maṛḡti* (*maṛḡsta*, *maṛḡo*) 'kirjuku muutuma, virvendama', *maṛḡuoti* 'helkima, särama', *márgas* 'kirju, ilus, kena, tore', ld *margulýs* 'virvendus silme ees' (> vlgvn *mapɣylé* id.), lt *marga*, *margs* 'helk, sära', *marguôt*, *margât* 'helkima, särama, hiilgama': rl *margodama saule lēca* / *margodama norietēja* 'särades päike tõusis, särades läks looja'³, vrd ka ld *mirgėti* (*mirgėja*) 'vilkuma, sirama; virvendama', lt *mirgt* 'vilkuma, sirama', *miga* 'helk, sära'; balti sõnapere sugulased on nt vn murd. *mapú* 'päikeselõõm; uni', *mápevo* 'kuumus, palavus; õhupeegeldus, terendus, kangastus', *морзámь* 'pilgutama / blinzeln, winken' (< sl **mor-* ~ *mar-*, ieur arhetüüp **mer-* 'vilkuma, sirama, sätendama, kilgendama') (LKŽ; ME 2: 563, 631, 632; LEW 1: 410–411; Pokorný 1: 733–734; Vasmer 2: 571 sub *map*¹; Grinaveckienė 1983: 192; Kurkina 1992: 120).

Pool sajandit tagasi käis Ants Roosnaallik välja mõtte äratada kõnealune unarsõna uuele elule liitsõnas *maramaa* 'kuumaastik' (Roosnaallik 1966).

³ Nagu retsensent tähelepanu juhib, on laenamisel toimunud metafoorne tähendusnihe (*'helkiv, särav' ⇒ 'täiskuu').

mült : mülda '(jahu)tolm, pihu, puru'

EKSSi järgi on *mült* murdesõna: *veski oli valkjat mülta täis*; samas on nimetatud *mült*-põhisõnaga liitsõnu *jahumült*, *lumemült*, *tuisumült*. EMSi andmeil on sõna registreeritud Saaremaalt ja hajateadetenä ka läänemurdest (Vig Hää Saa Khn): *mült : mülda ~ müldi ~ müldä, mült : müldi ~ müldi* '(jahu)tolm, (vilja)praht; tummine, püdel mass (Hää Saa Var); veekeeris (Khk); peenike, tihe rohi või karv (Vig)': [pahmati] *kunni parandale jähid odrad müldaga segamini* (Khk), *jahukotti raputades tuli 'mülta kui pailu* (Kaa), *rehede all 'mülta nenda, et äi soa ijjata* (VII), *jahu peenikseks müldiks läenu* (Hää), *nad 'jätsid tolmu ja müldi puha sekka ja viisid [vilja] 'veskil* (Saa), *limbisupp oli mült* (Var), *ruunal on nii tihe karv seljas justkui mült* (Vig).

mült-tüvelised tuletised on Sa (Khk) *müldane* 'purune, prahine', 'mültama' tolmutama; tolutama': *vanast oli rehtede aegu seda mültamist mütmeks ajaks* (Kaa), samuti Mus 'mültjas' 'tummine (supp)'. Tuletusalusest *mülts* (kus -s on afektiivliide) lähtuvad Saaremaalt Kihelkonnalt registreeritud *mültsa* 'kõrvalmaitse': *mültsa maik sehes supil, mültsane 'sogane* (vesi)', 'mültsjas' 'tummine (supp)', Räp 'mültömmä' 'paksuks keema (supi kohta)'.

Eesti vanemad leksikograafilised allikad *mült*-pere liikmeid ei noteeri. Etümoloogiakirjanduses (sh EEW, Raun 1982, ETY) ei ole selle sõnapere päritolu samuti käsitletud. Suhteliselt ahtast, selgelt Eesti keeleala lääneosale keskenduvast levikust hoolimata on kõne all oletatavasti suhteliselt vana balti laen, millele olen provisooriselt tähelepanu pööranud juba varem (Vaba 2011: 757). Võimalik laenualus on blt *milta:- ld *miltai* pl 'jahu, peeneks jahvatatud või hõõrutud aine', *miltas* 'tera jahune osa', *miltinas*, *miltinis* 'jahu-' (← *mil-ta- 'jahvatatud', *milta* 'hapupiimast ja tatratangust valmistatud toit' (> vlgvn *milma* 'kaerajahust valmistatud toit, kamajahu', *мыльцы* 'jahutatud hernekiisel' (vanem laen), vn mrd (Smolensk) *мыльца, мыльцы* pl 'jahutatud hernekiisel; jahupuder; toit kartulistest', ukr (1596) *мѣлта* 'kamajahu' (SRNG 19: 56–57; Urbutis 1969: 65; Bulyko 1989: 28; Laučiūtē 1982: 39), lt *milti* pl 'jahu', *miltit* 'peeneks jahvatama, lõõma, peksma, kolkima', *miltains* 'jahune, jahukas', *miltât* 'keemisel jahuseks muutuma (kartulid)', vpr *melan* (sgak) 'jahu', vrd ld *malti* (*mâla, mâlê*) 'jahvatama', lt *malt* (*mâl, mala*) 'jahvatama, pöörama, keerama, lobisema', vn *молоть* 'jahvatama', vüsk *molta* 'tolm, muld'; balti jahunimetus lähtub kas verbi *milti passiivi mineviku kesksõna substantiveerunud kujust

*milta- 'peenestatud, peeneks jahvatatud' ⇒ 'peenestatud, jahvatatud terad' või kunagisest verbaaladjektiivist; ieur arhetüüp *mel- 'purustama, lööma, jahvatama' (ME 2: 627, 628; Pokorny 2: 716–718 sub *mel*-¹ 'purustama, lööma, jahvatama'; LEW 1: 403–404 sub *malti*; LEV 1: 596 sub *milti*; Smoczyński 1989: 16).

Labialisatsiooni (*ü* pro *i*) on põhjustanud labiaalkonsonandi *m* naabrus või segunemine mitme läänemeresoome deskriptiivtvega⁴, millest lähemalt allpool. Balti *t ootuspärane substituuat läänemeresoome keeltes on *t* (> ee *d* [*D*]), substitutsioonihälve johtub arvatavasti sisuplaani afektiivsusest isoleomust (vrd mrd *kilt* : *killu* ja *kilts* : *kildsu* = *kild* : *killu* 'väike tükk vms', vt EEW 3: 823 sub *kild*⁸). Ilmne läti hilislaen on Tarvastust registreeritud *milt* 'paksukskeenu': *supp om ärāde ūtte keenu*, 'milti' 'minnu'; viimasest on tuletatud *mildine*: *ku peenike jahu, siss saa mildine* (EMS).

Kõnealune balti laentüvi on häälikuliselt ja semantiliselt tihedalt põimunud läänemeresoome deskriptiivsete sõnatüvedega, kuhu kuuluvad *müllV*-, *möllV*-, *mellV*- (vt SKES 2: 340 sub *melu*, 361 sub *mölly*; EEW 5: 1631 sub *möll*, *möllama*; Raun 1982: 98 sub *möll*, *möllama*; SSA 2: 158 sub *mellakka*, 188 sub *myllätä*, 196 sub *mölly*): ee *müll* ~ *möll* ~ *mõll* 'paks puderjas mass või supp, soga', *müll* ~ *möll* 'torm, maru; mürarikas tegevus, mürgel', *müllama* ~ *möllama* ~ *mõllama* 'tormakalt liikuma' (Wiedemann 1973 [1893], EKSS, EMS); lv *me llā*, *mō llā*, *mē llā* 'segada, songida' (Kettunen 1938: 219b, 221a); vdj *müllä* 'kära, müra, rüsin', *möllü* 'möll' (VOT); sm *myllätä* 'segamini ajada, segi pöörata', *mellakka* 'möll, mürgel', *mölly* 'pudi'; is *müllädä* 'mürada, hullata', *möllätä* 'möllata' (Nirvi 1971); krj *mylläkkä* 'segadus, virvarr, torm, maru', *myllätä* 'rassida, rabelda', *mellakka* 'kära, lärm, taplus', *mellehtie* 'askeldada, rabelda, sekeldada' (KKS).

Kontaminatsiooni teel on eesti keelde sünenenud: S (Jäm Khk Kaa Pha) L (Khn) *mültama*, V (Urv) *mültämmä* 'paksu suitsu, tossu välja ajama; möllama; tuiskama', Sa (Kaa) *möltama* 'tolmama, tuiskama', Sa (Kaa Krj VII) *mölt* : *mölda* 'tihe suits, tuisk, tolmutüvi', K (Kad) R (IisR) *mölt* : *möldi* 'tummine toit', S (Jäm Muh Emm Käi Phl) L (LNg Mar Vig Kse Han Var Mih Tõs Aud) K (Nis Kei Jür Pil) *mölts* : *möltsi* 'puderjas mass, tummine, poolpaks toit', L (Kse Hää Saa) *möltsas* : 'möltsa' 'poolpaks (supp)' (EMS). Enamik kontaminatsioone on registreeritud *mült*-levilas.

⁴ Retsensent juhib tähelepanu Saaremaa murdekeele tunnusomasele häälikumuutusele *i* > *ü* (nt *mütu* 'mitu'), mida tuleb muidugi silmas pidada, ent käsitleva juhtumi *ü*-lise tüvekuju levik ei piirdu Saaremaaga.

naber : **nabra** 'viljakuhilas, (suur) viljahakk'

Peamiselt Põhja-Eestis ja Mulgis tuntud sõnal on rida paikkondlikule murdeuususele omaseid häälikuvariante: Sa M *naber*, Põi Muh Ris *nabr* : *nabra*, Tor *naper* : *nabra*, Trm *napper* : *nabra*, Mär Kir Kse Han Ris Kei Juu Har *napr* : *nabra*, Kuu Lüg `napra; Hää *napar* : `napra, SaLä Pha Kir Kse Jä VMr VJg Sim Plt *nabra* : *nabra*, VNg Vai `napra, Hää Ris *nabras*, Jäm Hi `naaber : `naabri ~ `naabre: `naprast sai `kuorma ja enämb ka (Lüg), suure *nabra* `vastu\_p saa midagid, see võib mardini ka põllal `olla (Kär); `napra `pandi viiskümmend `vihku (Mär), `veiksemäd on akkjalad, aga mis suur on, see on *napr* (Juu), *nabra* oli `äste `kõrge, siis `pañdi `sinna viel pia vihk `piaie (VMr), *naber* om mis suure tetäss (Hel), kel `küüni ei olõ? `sisse vedämise jaoss, tuu vedä kõik rüä\_kuu? (koju) ja *pand* ütte `suurdõ `napra (Har), vilja `naaber on suurem kui *akk*, *akkidest tõsteda vihud* `naabrisse (Rei) (EMS). Samatüveline on Lüg VJg Iis *nabrik* : *nabriku* 'viljakuhilas, heinakuhi' (EMS). Saaremaal Kaunis-pel on *naber* saanud metafoorse lisatähenduse 'laid' (kohanimes *Nabra laid* e *Nabra saar*): *n[abr]a peal on 6 sülda vett, aga keskel pole midagi, suvel (sui) võib inimene peal käia, Kaunispeal hüütakse seda n[abra]ks* (EKMS 2: 798 Madalik vetes).

Eelnevalt hakkides kuivatatud vihkudest kokkupandud ja enamasti pikemaegseks alalhoiuks mõeldud napru kirjeldatakse etnograafia-kirjanduses nii: [*naber on*] *kooniline rukkikuhi, millesse laoti 50–300 vihku (1–3) koormat, väiksemad hakitaolise südamiku ümber, suuremad kihtide viisi ringselt, ladvad sisse- ja tüved väljapoole* (Viires 1995: 166 sub *naber*). Suurel osal Eesti mandrist tehti *nabrad* e kuhilad hakkides kuivanud viljast põllule või rehehoone ligidale ja hoiti suurtes niiskus-kindlates kuhjades rehepeksuni. *Nabra* suurus oli erinev: sellesse võidi laduda isegi kuni 600 vihku (Jaagosild 1972: 109–110). Määratu suurtest *napradest* on juttu Karksi rahvalauludes: *naber Narva meil näüsse, / kuhilik meil Kuramaale, või Teime nabra kui nee naise, / kuhiliku ku emänti* (VK IV: 428). Lääne-Eestis ja saartel tehti *nabrad* lõikuse ajal ning need olid väiksemad (Ränk 1995: 122 sub *naber*). Alates XX saj algusest seoses rehepeksumasinate levikuga hakkas kaduma vajadus vilja pikemaajaliseks ladustamiseks suurtesse kuhjadesse panna ja *nabrad* hakkasid vähehaaval Eesti külapildist kaduma (Jaagosild 1972: 115).

Sõna on järjekindlalt registreeritud eesti vanemas leksikograafias: Korn, wenn es zusammen geleget ist in Hauffen / *kuhilick* / *nabber* /a

(Göseken 1660: 263); *Nabber, bra* Der Korn Hauffe (Vestring 1998 [1710–1730]: 144); *nabber* der Kornhaufe aufm Felde, Mandel (Helle 1732: 143); *nabber, bra* Kornhaufe, Kornmandel auf dem Feld r. (Hupel 1780: 220); *nabr*: *nabra* ~ *nabri* ~ *nabre* 'viljakuhil / Kornhaufen, Kornschober', *nabrik*: *nabriku* 'suur viljakuhil (kaheksakümmend viljavihku) / grosser Kornschober (zu achtzig Garben)' (Wiedemann 1973 [1893]). Baltisaksa keeleuususest registreeritud *Nab(b)er* 'viljakuhil põllul' on eesti laen (Hupel 1795: 158; Mark 1932: 321).

nabra päritolu on ebaselge. Alo Raun (1982: 100) on kõhklemisi küll kõrvutuseks esitanud isuri verbi *naberDā*: en tiedä, *miDen heidä* (heinäkeon tuulivitoja) *nabereitā kīn* 'ma ei tea, kuidas neid (heinakuhja malku tuule kaitseks) kinnitatakse' (Nirvi 1971: 331); viimane on aga samatüveline deskriptiivverb nagu ee *näperdama* 'näpitsema, sõrmitsema', sm *naperoida* 'krõbistada', *näpertää* 'askeldada', vps *naperoita* 'püüda teha, pingutada' jt. Etümoloogiakirjanduses (EEW 5: 1652 sub *naber*; Raun 1982; ETY; Sõnaveeb) on jäänud tähelepanuta, et eesti sõnal on häälikuliselt ja tähenduslikult sobiv vaste vadjas: *napurikko* ~ *naburikko* '(vilja)kuhi, aun': *sis ku väittäaz riigaa tīvvee, siis tehaz napurikko, suur koko*; *napurikko on ümmärkõin, kuhjaa moodaa* 'siis, kui (suvivili) veeatakse rehe juurde, siis tehakse aun, suur hunnik; aun on ümmargune, kuhja moodi', *vanarahvaz ain juoltii, što sis parapõz läheb viilla vällää, kui saap tämä seisua naburikkoza* 'vanarahvas ütles ikka, et siis tuleb tera (rehepeksul) paremini (viljapeast) välja, kui (vili) saab nabras seista' (VOT).

Tööhüpoteesina oletan, et eesti-vadja sõna on tõenäoliselt vene laen, mis on lähtunud sõnaperest, kuhu kuuluvad vn mrd (Jaroslavl) *набор* (sgg *набора*) 'saadu (kuhja) või vankrisse tõstetav heinasületäis, parmas', *наборы набирать* 'heinasületäisi tõstma', (Arhangelsk, Moskva) *наборка* 'kogumine, korjamine, koristus; heina-, põhusületäis', *наберка* 'heina-, põhusületäis' (SRNG 19: 112, 127–128); *несет .. двухпудовый набор соломы* 'tassib kahepuudast põhuparmast' (BAS 11: 35); *набор* 'kogumine, korjamine, võtmine' on deverbaal verbist *набирать* 'koguma, korjama, võtma' < sl *наборъ < *набрьати, *naberq (ËSSJa 21: 214); vrd vn mrd (Moskva, Tver) *набирка, набируха* '(suur) heina-, põhusületäis, hangutäis heina või põhku', serbohorv *набирак* '(vilja)saak, saagikoristus' < sl *nabirьka < *nabirati (SRNG 19: 117–118, 119; ËSSJa 21: 209). Samast vene sõnaperest on laenatud sm mrd (*marja*)*naperkka* 'marjakorv' (SMS), vrd vn mrd *наберка* 'marja-, seenekorv' (SRNG 19: 112).

Laenamisel on ee *naber* kohanenud *er*-lõpuliste nimisõnadega (nagu *tap(p)er* 'kirves' < (v)vn, vrd vn *monóp* id.), vadjas on laentüvele lisandunud nimisõnaliide *-ikko*. Kättesaadava ainetiku põhjal võib väita, et laensõna tähendus '(suur) peksmata vilja kuhilas (pikemaajaliseks hoidmiseks)' on kujunenud alles pärast laenu omaksvõttu laenualuse põhitähendusest 'kogumine, koristamine'. Soomes on mitmeaastast viljanapra tähistanud samalaadse sisuplaaniga *kasa-auma* (< *kasa* 'virn, hunnik', vrd *kasata* 'kuhjata, hunnikusse panna; koguda, kokku ajada' + *auma* 'aun, naber' (vt Manninen 1934: 128).

Läänemeresoome keeltes on muudki vene keelest laenatud vilja-koristuse ja heinateoga seotud sõnavara, ee ? *aun* 'suvivilja vihkudest tehtud piklik kuhi jt', Lõ *napu?* 'pikad rukkiõled', (*heina-*, *põhu*)*vaal* (need registreerib juba Gutsclaff 1648), mrd *kirta* ~ *kirda* 'põhukuhi, ristikeinarõuk', *voluk(as)* '(heina)vaal, keeritis', sm ? *auma* 'aun, naber, kuhilas', *kaappuna* 'odra-, kaerakuhelik'; krj *koappuna* 'viljaaun', *skirda* 'peksmata vilja naber' jt.

nurmik* ~ *nurik* ~ *nuru(kene) 'lännik, piimapütt vm puuanum'

nurmik : *nurmiku* leviku tuumala hõlmab lõunaesti murde, kuid sõna on hajusalt registreeritud ka Põhja-Eesti ranniku- (Jõh Vai), lääne- (Tõs Hää Saa), kesk- (Kei Pil Vil) ja idamurdest (Trm Kod) (EMS). Nurmikuga võeti toit (piim, supp jne) kodunt kaasa, nt kui mindi tööle kaugemale põllule, heinamaale või metsa (ERL 1995: 147–148). Sellest kõnelevad ilmekalt EMSi keelenäited: `mõtsa `tuudi [toit] *nurmiguge* (Krk); `viidi `turgu kah *nurmikuga võid* (Kam); *panõ?* piim *nurmikuhe ja vii?* hainalistele (Kan); *vanast kannõdi `süüki `mõtsa nurmikidõga*.

nurmik on silmselge *ik*-liitega tuletis sõnast *nurm* '(vilja)põld; aas, rohumaa'. Mägiste on osutanud, et *nurmik*-sõna tuletusalus on Wiedemanni sõnaraamatus leiduv *nu'rm* : *nurme* (S, F) 'kaanega puunõu / hölzernes Deckelgefäß' (Wiedemann 1973 [1893]), kuid selle etümoloogilisesse identsusesse põldu jt tähistava *nurm*-sõnaga suhtub ta äärmise ettevaatusega (EEW 6: 1749 sub *nurmik*²). Sama ebalevat seisukohta on väljendanud ka Eino Koponen (1998: 134). Põhja-Tartumaal tuntud nõunimetuse *nurmik* 'pütt, tünn' on sealne rahvas tuletanud Avinurme rahvast tähistavast (*avi*)*nurmikust*, sest sealsed riistameistrid tegid puunõusid, mida käisid mööda maad müütamas, kuid Mägiste (*ibid.*:

1749) kaldub seda tõlgendust õigustatult pidama pigem rahvaetümo-
loogiaks.

nurmikuga analoogiline on lõunaeesilise levikuga *mõtsik* : *mõtsiku* 'väike puunõu, pütt' etümoogia: selle tuletusalus on *mõts* 'mets; metsa-
heinamaa, -karjamaa; põld, nurm': *mõtsikuge viiäss kastet mõtsa* (Krk)
(EMS). Sellele on tähelepanu juhtinud Ants Viires (1960: 101) ja Udo
Uibo Eesti Keele Instituudis koostatava akadeemilise eesti etümoologia-
sõnaraamatu käsikirja *nurmik*-artikli kommentaariumis. *nurmikuga* sama-
taolise tuletusmalliga nõunimetusi tunnevad ka balti keeled: lt *druvnesis*,
drunesis, *drūnis* jt 'puust nõu, millega viidi töölistele põllule vedelat
toitu' (< *druva* 'viljapõld, nurm' + *nest* 'kandma, viima') ja ilmselt ka
lt *druņķis* 'pudrunõu [millega viidi heinamaale süüa]', mis läti laenuna
on registreeritud Rõngust: (*piimä*)*trunka* 'piimanõu, piimaveokann' (Vaba
1997: 223); ld *lauknešà*, *lauknešys* jt 'puunõu, millega viidi põllule vett
või toitu' (LKŽ) (< *laukas* 'põld' + *nēsti* 'kandma, tooma').

Häälikuvariant *nurik* : *nurigu* ~ *nuriku* on tuntud Mulgis: *vanast viiti
tuhunaisel nurikud .. tapeti kana ärä, siss tetti liimpe kah .. panti nurik
täis* (Pst), *nurikuge viiäs sūjiki mõtsa* (Hls) (EMS); *nurikideg tuudi aput
piimä nurme* (MES). Mägiste (EEW 6: 1749 sub *nurmik*²) on kaldunud
kõnealust häälikuvarianti, samuti üksnes Wiedemanni sõnaraamatus lei-
duvaid *nuru(kene)* (d) ja *nuri(kene)* (d) 'Holznapf, kleines Holzgeschirr'
(Wiedemann 1973 [1893]) kahtlemisi pidama *nurmiku* hüpokoristilisteks
(osalt lastekeelseteks) moonutusteks (Entstellunge). Tüvesisese *m*-i kadu
r-i järel on võrreldav samalaadse kaoga ee *põrand*-sõnas (vrd ee mrd
põrmand, *põrmat* jt, vdj *põrmata*, sm *permanto* id.), mille põhjust Lauri
Kettunen (1929: 108) on seletanud nõrgema sonoorsusega häälikute kaoga
lauserõhutus positsioonis. Osmo Nikkilä (2001: 62) on sõna *nurukene*
lähtekujuks rekonstrueerinud **nurvukene*, mis on mõeldav, oletades *nurme*
kõrval rööpkuju **nurv*, mida toetab läänemeresoome keeltele iseloomulik
homorgaansete häälikute *m* ~ *v* vaheldus, vrd nt sm *käämi* ~ *käävi* 'kan-
gapool', ee *kääv* id., ee mrd *parm* ~ *parv* 'salk, rühm', ee *virmalised* ~
mrd *virvalised* (Kettunen 1929: 109; Kask 1967: 113).

pugal : **pugala** ~ **pugali** 'kirju, tähniline (loom, lind), lapiline, laiguline (loom, taevas), vöödiline (loom)'

pugal-sõna leviku kohta on teateid kõigilt eesti murdealadelt: R (Kuu VNg) S (Muh) L K (Ris Nis Hag Rap Juu Jür KuuK Amb Koe Kad VJg Sim Plt KJn) I (Trm Kod Lai) M T (Nõo Ote San) V (Krl Rõu Plv): *musta pugala*, 'ruske pugala', *alli pugala*, 'valge pugala', *iga karva oo pugatud* (Muh), *pugala lehm oo külje alt valge, musta pugala, punase pugala või alli pugala* (Tõs), 'valge lapp kubemes, temal oli oma karva järele nimi' (KuuK), *pugala õli pull, kui täl valged küljed õlid* (Kod), *täht külle pääl, sõss kutsuti pugala* (Trv), *taevas akkab pugalakas* ['pilvelaiguliseks'] 'lööma' (Nis) (EKMS 1: 1278 Kirju, 2: 472 Lehm; EMS).

Kirjule sulestikule viitavad linnunimetused *pugallagle*, *pugala lagles*, *pugol-lagles* 'valgepõsk-lagle', Ris *pugala* : *pugala* 'ristpart', Khn *pugalvaerõs* 'tõmmuvaeras', Har *pugala* : *pugali* 'öökull', samuti Mih *pugalik* 'linavästriks', s.o valge-halli-mustakirju lind' (EMS; Mäger 1967: 22, 26, 34, 98, 136).

Samatüvelised ja -täenduslikud on tuleusalusest *pugala* lähtuvad tuletised *puga* (pöördtuletis), *pugu* (← *puga* + -u ? ← *-oi) ja *pugalik*: RId S (VII Põie), L (Vig Hää) I (Iis) V (Räp) **puga**: *puga lehm, sie on alt külgedest saadik valge, päält on must või punane* (Lüg), *kui on midägi täppi otsa ies, sie on siis puga* (Vai), 'mõises olli ilus puga (valgete külgedega härjast) (Hää) (EKMS 1: 1278 Kirju; EMS); Sa Hi L (Mär Tõs Khn Aud PJg) K (Ris Nis Hag Rap) **pugu** : **pugu**: *pugu lehm on valge laik üle selja* (Khk), *linalind on alli musta pugu lind* (Põie Hää), *lihavete munad värvidi sibulikoodega puguks* (Rei), *pugu ärg oli kesspaegast valge, küllid valged, pia must ehk punane* (Nis) (EKMS 1: 568 Härg, 2: 474 Lehm; EMS); *pugulind* bl. 'hüüp (sulestik helepruun mustade tähnidega)', Phl *pugu(kurg)* 'valge toonekurg', *puguhani* 'suur-laukhani (vanalinnu laubal on valge vööt)', *pugu-part* 'hahk (isaslinnu pulmasulestik mustvalge)' (Mäger 1967: 19, 20, 24, 33); R (IisR) S (VII) L (Vig Mih Tor) K (Nis JMd Ksi) I (Iis) **pugalik** 'pilvelaiguline': *taevas akkab .. pugalikuks minema, pilved akkavad lahku lööma* (Nis) (EMS; EKMS 3: 171 Pilvine); 'tähniline lehm' (EKMS 2: 472 Lehm). *pugala*-tüveline tuletis on R (Jõh) L (Mär Vig Var Mih Tõs Khn Aud PJg) *pugaldama* 'lauspilves taeva kohta: heledamate laikude ja vöotide tekkides selginema' (EMS).

Teistes läänemeresoome keeltes *pugala*-tüve vasted puuduvad. Eesti keelest on laenatud läti murdekeelest registreeritud lehmanimi *pugala* (Vaba 2005: 672). Mägiste järgi on *pugala* jt arvatavasti *pugala*-pere

(’ristipidi asetsev sisselõige, täke, sälk, kriips pikergusel asjal, rõngasvagu lehma sarvel, volt lihava lapse ihul jt’) sekundaarsed tagavokaalsed teisedid (EEW 7: 2339–2340 sub *pügal*). ETY ja Sõnaveeb esitavad Mägiste seisukoha reservatsioonideta. Alo Rauna (1982: 129, 136) järgi on *pugal* eesti deskriptiivsõna, mida ta ei seo *pügalaga*. Ee *pügal*-perel on vasted kõigis läänemeresoome keeltes, v.a liivi ja lüüdi: vdj *pütsälä* ’sarvepügal (lehm)’, sm *pykälä* ’pragu, sälk, täke, sisselõige, sakk; trepiaste; kõrvamärk (looma märgistamiseks)’, is *pükkälä* ’uure, soon’, krjA *pükälä* ’uure, soon; kõrvamärk lambal’ jt. Läänemeresoome vastetel puudub värvusele viitav semantika ja soome etümoloogiasõnaraamatud ootuspäraselt ei seogi selle perega ee *pugal*-sõna (vt SKES 3: 670 sub *pykälä*; SSA 2: 449 sub *pykälä*; Häkkinen 2004: 987–988 sub *pykälä*).

Eesti sõna *pügal* ’sisselõige jt’ leviku kohta on teateid kõigilt murdealadelt, kuid hõredamalt Mulgi (Trv Hls Krk) ja Tartu (Ran Puh Nõo) murdest ning Võru murdealalt puuduvad need hoopis (VMS). Sõnade *pugal* ja *pügal* ning nende tuletiste levilad kohati kattuvad, mis on viinud häälikuliselt lähedaste sõnaperede semantilisele segunemisele: R (VNg) L (LNg Rid) K (Nis Ksi KJn) I (Iis Trm Lai) *pugal*, L (Mar Var) *pugalas* ’sarvepügal; ristlõige kepil’ (EMS); S (Muh Käi) K (Juu Tür Koe Iis Pil) M (Pst Krk) *pügalik*, K (Amb VMr Kad) *pügelik* ’kirju, tähniline, laiguline’ (VMS). Kirjeldatud segunemist peegeldab ka Wiedemanni sõnaraamatu ainestik: *pugal*, *pugalas* : *pugala*, *pügal* ’lapiline, kirju, kirju veis / gefleckt, scheckig, Schecke, Rind mit grossen Streifen od. Flecken’, *pugalik* : *pugaliku*, *pügalik* : *pügaliku* ’tähniline, täpiline, lapiline, kirju, kirju lehm / gesprenkelt, gefleckt, scheckig, scheckige Kuh’ (Wiedemann 1973 [1893]). Taga- ja eesvokaalsete tüvede rööpsus ei ole läänemeresoome keeltes tavatu (nt ee mrd *pusa* ~ *püsä* ’lastehirmutis’, *turni* ~ *türni* ’turri’, *juba* ~ mrd *jüba*, *uba* ~ mrd *üba*, sm *pursto* ~ *pyrstö* ’(linnu-, kala)saba’), kuid kirjeldatud häälikunähtusega ei kaasne teisendite teravat sünkroonilist semantilist eristumist ega etümoloogilise seose ähmastumist ning katkemist. Semantilise derivatsioonimalliga ’joon, kriips vms’ ⇒ ’triibuline, vöödiline’ (vt nt ee *joon* ⇒ *joonik* ’joontega (riie jne)’, *jutt* ’joon, kriips, triip’ ⇒ *jutik* ’triibuline, jooniline’, *küüt* ’joon, triip’ ⇒ *küüdik* ’valge seljavöödiga (lehm)’; sm *juova* ’joon, triip’ ⇒ *juovainen* ’triibuline, vöödiline’, *raita* ’triip, vööt’ ⇒ *raidallinen* ’triibuline, vöödiline’, lt *svitra* ’joon, triip’ ⇒ *svitrains* ’jooneline, triibuline’) ei hõlmata *pugala* kogu semantilist välja, s.o tähendusliini ’kirju, s.o korrapäratult, läbisegi mitmest värvusest, mitmevärviline’.

Eesti *pugal*-perele pakub häälikuliselt ja tähenduslikult huvipakkuvat võrdlusmaterjali vene murdekeel: vn mrd *буѣлѣтъ* 'kirjuks, kirevaks, tähniliseks tegema, kirjama', (Arhangelsk) *буѣоль* f 'laik, täpp, tähn (looma karvkattes)' (SRNG 3: 237), samuti *буѣлѣвшій* 'kirjuks, kirevaks tegev'; neid vene sõnu on kõhklemisi seotud selliste slaavi vastetega nagu bulg *буѣла* 'mõrsja pulmaehe, pulmatrall', ukr mrd *буѣол* 'suur kivi jões', serbohor *буѣлав* 'täidlane, ümar, ümaranäoline' (ESSJa 3: 78–79 sub **bugьla* / **bugьль*). Kõrvutatud eesti ja vene ainestiku etümoloogiline suhe pole selge: välistatud pole vastupidinegi laenusuund, pidades silmas tõsiasja, et lms (ee) *p-* > vn *p-* ja/või *b-*, nt vn mrd *бѣрма* ~ *нѣрма* 'parm' (< lms, vrd vps ee *parm*, sm *paarma* jt; vt ka Kalima 1919: 34).

Lühendid

Amb – Ambla; asks – alamsaksa keel; Aud – Audru; bl – piibli- ning kirikukeelne sõna [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; blt – balti algkeel, balti keeled; bulg – bulgaaria keel; D – Hiiumaa [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; ee – eesti keel; (ee)Lõ – lõunaeesti murded; Emm – Emmaste; F – Viljandimaa põhjaosa [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; f – feminiinum; germ – germaani algkeel; Hag – Hageri; Han – Hanila; Har – Hargla; Hel – Helme; Hi – Hiiumaa; Hls – Halliste; holl – hollandi keel; Hää – Häädemeeste; I – idamurre; ieur – indoeuroopa algkeel; Iis – Iisaku (idamurre); IisR – Iisaku (rannikumurre); is – isuri keel; JMd – Järva-Madise; Juu – Juuru; Jõh – Jõhvi; Jä – Järvamaa; Jäm – Jämaja; Jür – Jüri; K – keskmurre; Kaa – Kaarma; Kad – Kadrina; Kam – Kambja; Kan – Kanepi; Kei – Keila; Khk – Kihelkonna; Khn – Kihnu; Kir – Kirbla; KJn – Kolga-Jaani; Kod – Kodavere; Koe – Koeru; Krj – Karja; krj – karjala keel; krjA – aunusekarjala keel; Krk – Karksi; Krl – Karula; Kse – Karuse; Ksi – Kursi; Kuu – Kuusalu; KuuK – Kuusalu (keskmurre); Käi – Käina; Kär – Kärla; küsk – keskülemsaksa keel; L – läänemurre; Lai – Laiuse; ld – leedu keel; Lih – Lihula; LNg – Lääne-Nigula; lt – läti keel; lv – liivi keel; Lüg – Lüganuse; M – Mulgi murre; m – maskuliinum; Mar – Martna; Mih – Mihkli; mrd – murdesõna; Muh – Muhu; Mus – Mustjala; Mär – Märjamaa; n – neutrum; Nis – Nissi; Nõo – Nõo; O – Saaremaa [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; Ote – Otepää; Pha – Püha; Phl – Pühalepa; Pil – Pilistvere; PJg – Pärnu-Jaagupi; Plt – Põltsamaa; Plv – Põlva; Pst – Paistu; pt – luulekeelne sõna [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; Pöi – Pöide; R – rannikumurre; r. – põhjaeesti murre [lühend Hupeli sõnaraamatus]; Rap – Rapla; Rei – Reigi; RId – rannikumurde idaosa; Ris – Risti; rl – rahvaluule; rts – rootsi keel; Rõu – Rõuge; Röp – Röpina; S¹ – saarte murre; S² – Viljandimaa lõunaosa lõunaeesti kõnekeelega ja põhjaeesti kooli- ja kirikukeelega [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; Sa – Saaremaa; Saa – Saarde; SaLä – Lääne-Saaremaa; San – Sangaste; serbohor – serbohorvaadi keel; sgak – singulari akusatiiv; sgg – singulari

genitiiv; Sim – Simuna; sks – saksa keel; sl – slaavi algkeel; sm – soome keel; SW – Põhja-Eesti edelaosa (saared, Pärnu- ja Läänemaa, osa Harju- ja Järvamaast) [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; T – Tartu murre; Tor – Tori; Trm – Torma; Trv – Tarvastu; Tõs – Tõstamaa; ukr – ukraina keel; Urv – Urvaste; V – Võru murre; Vai – Vaivara; Var – Varbla; Vig – Vigala; vdj – vadja keel; Vil – Viljandi; VJg – Viru-Jaagupi; vlgvn – valgevene keel; VII – Valjala; VMr – Väike-Maarja; vn – vene keel; VNg – Viru-Nigula; vpr – vanapreisi keel; vps – vepsa keel; vüsks – vanaülemsaksa keel

Kirjandus

- BAS 11** = Большой академический словарь русского языка 11, 2008. Москва, Санкт-Петербург: Наука.
- Bulyko 1989** = А[лександр] Н[иколаевич] Булыко 1989. Лексика литовского происхождения как источник исторического словаря белорусского языка. – Baltistica III (1) priedas, 26–33.
- DWB** = Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. <https://woerterbuchnetz.de>.
- EEW 1–12** = Julius Mägiste 2000. Estnisches etymologisches Wörterbuch 1–12. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- EKMS 1–4** = Andrus Saareste 1958–1963. Eesti keele mõisteline sõnaraamat 1–4. Dictionnaire analogique de la langue estonienne. Avec un index pourvu de traductions en français. Stockholm: Vaba Eesti.
- EKSS** = Eesti keele seletav sõnaraamat 1–6, 2009. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ 2., täiendatud ja parandatud tr. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.
- EM VIII** = Evi Juhkam, Aldi Sepp 2000. Läänemurde tekstid. (= Eesti murded VIII.) Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- EMS** = Eesti murrete sõnaraamat I–VII, 1994–2021. Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ems/>.
- ERL** = Eesti rahvakultuuri leksikon 1995. Koost. ja toim. Ants Viires. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- ÈSSJa 1–** = Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. 1–. Отв. ред. О. Н. Трубачев. Москва: Наука 1974–. <http://etymolog.ruslang.ru>.
- ETY** = Eesti etimoloogiasõnaraamat 2012. Koost. ja toim. Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Peatoim. Iris Metsmägi. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- Grinaveckienė, Elena 1983**. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose. – Lietuvių kalbos specialioji leksika. (= Lietuvių Kalbotyros Klausimai XXII.) Vilnius: Mokslas, 182–204.

- Gutslaff, Johannes 1648.** Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam. Dorpati Livonorum: Excudebat Johannes Vogel / Acad. Typogr.
- Göseken, Heinrich 1660.** Manuctio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache, Bestehend nicht alleine in etlichen præceptis und observationibus, Sondern auch In Verdolmetschung vieler Teutschen Wörter. Reval: Adolph Simon.
- Helle, Anton Thor 1732.** Kurtzgefaßte Anweisung Zur Ehstnischen Sprache, in welcher mitgetheilet werden I. Eine Grammatica, II. Ein Vocabularivm, III. Proverbia, IV. Ænigmata, V. Colloqvia. Halle: Gedruckt bey Stephan Orban.
- Hupel, August Wilhelm 1780.** Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch. Riga, Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Hupel, August Wilhelm 1795.** Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehstland. Nebst eingestreueten Winken für Liebhaber. Riga: Johann Friedrich Hartknoch.
- Häkkinen, Kaisa 2004.** Nykysuomen etymologinen sanakirja. Juva: WSOY.
- Jaagosild, Endla 1972.** Rukki kuivatamine põllul. – Etnograafiamuseumi aasta-raamat XXVI. Tallinn: Valgus, 95–118.
- Kalima, Jalo 1919.** Die ostseefinnischen Lehnwörter im Russischen. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XLIV.) Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- Kask, Arnold 1967.** Eesti keele ajalooline grammatika I. Häälikulugu. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti keele kateeder. Tartu.
- Kettunen, Lauri 1929.** Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 156.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kettunen, Lauri 1938.** Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae V.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja 1968–2005.** (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 25.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala.cgi>.
- Kluge, Friedrich 1989.** Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 22. Auflage unter Mithilfe von Max Bürgisser und Bernd Gregor völlig neu bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Koponen, Eino 1998.** Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 230.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kurkina 1992 = Л[юбовь] В[икторовна] Куркина 1992.** Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики. (= Slo-

venska Akademija Znanosti in Umetnosti. Razred za filološke in literarne vede, dela 38.) Ljubljana.

- Laučiūtė 1982** = Юрате Алоизовна Лаучюте. Словарь балтизмов в славянских языках. Ленинград: Наука.
- LEV 1–2** = Konstantīns Karulis 1992. Latviešu etimoloģijas vārdnīca 1–2. Rīga: Avots.
- LEW 1–2** = Ernst Fraenkel 1962–1965. Litauisches etymologisches Wörterbuch 1–2. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- LKŽ** = Lietuvių kalbos žodyno (t. 1–20, 1941–2002) elektroninio varianto I leidimas 2005. <http://www.lkz.lt>.
- Manninen, I[Imari] 1934**. Maanviljelys. Heinänteko. – Suomen suku III. Helsingissä: Otava, 97–138.
- Mark, Julius 1932**. Über das Roggendreschen bei den Esten. Festvortrag, gehalten am 19. Januar 1931, dem 93. Jahrestage der Gesellschaft. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1931. Tartu: Õpetatud Eesti Selts.
- ME 1–4** = K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīca 1–4, 1923–1932. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā: Herausgegeben vom lettischen Bildungsministerium / Herausgegeben vom lettischen Kulturfonds.
- MES** = Mulgi sõnaraamat. Eesti Keele Instituut. <https://eki.ee/dict/mulgi/>.
- Mäger, Mart 1967**. Eesti linnunimetused. Tallinn: Valgus.
- Nikkilä, Osmo 2001**. Eino Koponen, Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa, Helsinki 1998 (MSFOu 230). 295 p. – *Linguistica Uralica* XXXVII/1, 57–65.
- Nirvi, R. E. 1971**. Inkeröismurteiden sanakirja. (= *Lexica Societatis Fennougricae* XVIII.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Pokorny 1–2** = Julius Pokorny 1949–1959. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch 1–2. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Raun, Alo 1982**. Eesti keele etimoloogiline teatmik. Rooma, Toronto: Maarjamaa.
- Roosnaallik, Ants 1966**. Võõrsõnad ja omad sõnad. – *Sirp ja Vasar* 1966 (21), 20. mai.
- Ränk, Arvi 1995**. Eesti etnograafia sõnaraamat. Tallinn [: Ränk].
- Saareste, Andrus 1924**. Leksikaalseist vahekorradest eesti murretes I. Analüüs 60 kaardi ja 1 skeemiga. (= *Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis* B 6.1.) Tartu: Kirjastus-Ühisuse „Postimehe“ trükk.
- SKES 1–7** = Yrjö H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola 1974–1981. Suomen kielen etymologinen sanakirja 1–7. (= *Lexica Societatis Fennougricae* XII. Tutkimuslaitos „Suomen suvun“ julkaisuja III.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Smocziński 1989** = Войцех Смочиньский 1989. Эльбингский словарь: эмендации, чтения, этимологии. – Балто-славянские исследования 1987. Сборник научных трудов. Москва: Наука, 13–42.

- SMS** = Suomen murteiden sanakirja. <http://kaino.kotus.fi/sms>.
- SRNG 1–49** = Словарь русских народных говоров 1–49. <https://iling.spb.ru/vocabula/srng/srng.html>.
- SSA 1–3** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3, 1992–2000. Päätoim. Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Sõnaveeb** = EKI ühendsõnastik 2022. <https://sonaveeb.ee/>.
- Urbutis, Vincas 1969**. Dabartinės baltarusių kalbos liuanizmai. – *Baltistica*. Baltų kalbotyros žurnalas V/1, 43–69.
- Vaba, Lembit 1997**. Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn, Tampere: Eesti Keele Instituut, Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kieli-tieteen laitos.
- Vaba, Lembit 2005**. Läänemeresoome leksika baltoloogi vaateväljas. Elga Kagaine. Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 280 lpp. – Keel ja Kirjandus 8, 668–673.
- Vaba, Lembit 2011**. Balti laenuude uurimine avab meie kauget minevikku. – Keel ja Kirjandus 10, 734–763.
- Vasmer 1–4** = Макс Фасмер 2004. Этимологический словарь русского языка 1–4. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева. Москва: Астрель Аст.
- Vestring, Salomo Heinrich 1998 [1710–1730]**. *Lexicon Estonico Germanicum*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Viires, Ants 1960**. Eesti rahvapärane puutööndus. Ajalooline ülevaade. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Viires, Ants 1995**. Eesti rahvakultuuri leksikon. Tallinn: Eesti Entsüklopeedia-kirjastus.
- VK IV** = Vana Kannel IV, 1941. Karksi vanad rahvalaulud I. Toim. Herbert Tampere. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- VMS** = Väike murdesõnastik I–II, 1982–1989. Toim. Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus. <http://www.eki.ee/dict/vms/>.
- VOT** = Vadja keele sõnaraamat. <https://portaal.eki.ee/dict/vadja/>.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 [1893]**. *Estnisch-deutsches Wörterbuch*. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- Wiget, Wilhelm 1928**. Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1927*. Tartu: K. Mattiesen, 255–275.

Alternative etymologies IX
lets, marg, naber, mült, nurmik and pugal

LEMBIT VABA

The article presents new or revised etymologies for the words *lets* 'cleaver', *marg* 'full moon', *naber* '(big) stack of grain', *mült* '(flour)dust, crumbs', *nurmik* ~ *nurik* ~ *nuru(kene)* 'churn (with which food was taken out to the field)' and *pugal* 'multicolored, spotted (animal, bird) etc'.

lets : *letsi* 'cleaver' and its phonetic variants are known primarily on the western Estonian islands and in the Western dialect. Andrus Saareste has linked it to Germanic verbs such as German *spleissen*, Middle High German *splīzen* etc 'to break open, cut open'. I surmise that a possible loan base for Estonian *lets* is German *Schlitz* m 'gap; slit', a derivative of the verb *schlitzen* 'to break open', which appears in the names of bladed tools, e.g. *Schlitzaxt* f 'double-bladed axe used to make fissures', *Schlitzhauer* m 'slit-maker (mountaineering tool)' etc.

marg : *mara* 'full moon' is a word found in runic songs. It is a phonologically and semantically unproblematic Baltic loan: Baltic **marga-*, cf. Lithuanian *maĩgti* (*maĩgsta*, *maĩgo*) 'to become multicolored, variegated', *maĩguoti* 'to glow, sparkle', Latvian *marga*, *margs* 'sparkle, glow', *marguõts* 'to glow, sparkle'.

mült : *mũlda* '(flour)dust, crumbs' and its derivatives have been recorded primarily on Saaremaa, sporadically in the Western dialect and elsewhere. Despite its limited distribution, it is a relatively old Baltic loan: Baltic **mũlta-*: Lithuanian *mũltai* pl 'flour etc', Latvian *mũlti* pl 'flour etc', *mũltĩt* 'to grind finely' and others. Labialization (*ũ* for *i*) has resulted from the proximity of the labial consonant *m* or blending with several Finnic descriptive stems. The aberrant substitution of Baltic **t* is likely due to affective semantics.

naber : *nabra* '(big) stack of grain' occurs mostly in northern Estonia and Mulgimaa. Estonian *naber* has a phonologically and semantically suitable equivalent in Votic: *napurikko* ~ *naburikko* '(grain)stack'. This Estonian and Votic word is likely a Russian loan: Russian dialectal *набор* (sgg *набора*) 'armful of hay', a deverbal noun from the verb *набура́ть* 'to gather, collect, take' < Slavic **naborъ* < **nabьrati*, **naberq̃*.

The core distribution area of *nurmik* ~ *nurik* ~ *nuru(kene)* 'churn (with which food was taken out to the field)' covers the South Estonian dialect area, but it has also been sporadically observed in Northern Estonia. *nurmik* is a clear derivative,

with the *-ik* suffix, of the noun *nurm* '(grain)field; meadow, grassland', which has previously been regarded as of dubious etymological origin. Analogous derivations to *nurmik* are found in the Baltic languages as well.

pugal : *pugala* ~ *pugali* 'multicolored, spotted (animal, bird) etc' occurs throughout the Estonian language area. It lacks equivalents in other Finnic languages. Julius Mägiste has suggested that *pugal* may be a secondary, back-vowel variant of *pügal* 'notch, indent', an explanation which has been accepted in later etymological literature with no reservations. Parallel existence of back- and front-vowel variants of the same stem is not unusual in Finnic languages, but in such cases the variants do not sharply diverge semantically (synchronically), nor does the etymological connection become blurred or even broken. Phonologically and semantically suitable comparison material to Estonian *pugal* is found in dialectal Russian *бѣлѣны* 'to make multicolored, variegated', *бѣлѣны* f 'spot, fleck, speckle (in an animal's fur)'. The etymological relationship between the Estonian and Russian words is not clear, i.e. the borrowing may have occurred in either direction.

Keywords: etymology, loan words, Estonian, Finnic languages, Baltic languages, Slavic languages

Lembit Vaba
phorest45@gmail.com